

УДК 821.161.1-1.09"19"

С.Ю.ПРОШЕНКО,кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)**Модель учителя-філолога в умовах сучасного освітнього простору: фасилітативний спосіб співпраці**

У статті розглядається багатопланова та багатоелементна модель учителя-філолога, яка охоплює комплекс теоретичних, практичних і творчих компетентностей. Наголошується увага на діалогічній цілісності та фасилітативному способі співпраці суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час навчального процесу, в особистісно зорієнтованому соціумі та певній культурі.

Ключові слова: модель, фасилітативний спосіб співпраці, компетенції, інноваційні технології.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сьогодні світ, вступивши в новий тип цивілізаційних взаємин, змушений вирішувати такі завдання XXI століття, які раніше були невідомі. Це накладає на людину і, відповідно, на освіту, нові вимоги, водночас створюючи перспективні можливості. Серед загальноцивілізаційних тенденцій виділяють глобалізацію суспільного розвитку, набуття людством здатності до самознищення та перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій. За таких умов як ніколи актуалізується роль і значення людини, особистості у формуванні нового простору співіснування. І від того, в якій країні надано буде пріоритет науці та освіті, залежатиме її достойне місце у світовому співтоваристві. Розуміючи це, філософи сучасності визначають п'ять доленосних історичних викликів, які обумовлюють необхідність перегляду усталених норм в освітянській галузі. Їх можна означити так: висока функціональність людини в нових умовах; здатність жити і діяти локально і глобально; розуміння людини як найвищої цінності; здатність функціонувати у глобалізованому, інформаційно насиченому суспільстві; мінімізація асиметрії між матеріальністю і духовністю, та формування конструктивізму, утвердження толерантності.

Стратегічні напрями закладено у Національній доктрині розвитку освіти та конкретизовано у відповідних нормативних документах. Усвідомлюючи, що конкурентоздатною буде та людина, яка буде самодостатньою, яка навчатиметься упродовж усього життя, відчуватиме динамізм змін і набуватиме необхідних компетенцій шляхом застосування знань, то вона зможе знайти рішення як у будь-якій професійній, так і життєвій ситуації. Саме така мобільна людина-спеціаліст буде затребувана суспільством. А щоб це відбулося, маємо вибудувати модель такого спеціаліста, який зможе конкурувати не тільки на фаховому рівні чи в своєму суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз світових тенденцій у галузі професійної педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму та особистих якостей сучасного вчителя. На думку вчених, основними проблемами з якими зустрічаються педагоги в цьому тисячолітті є постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; самостійна постановка та вирішення творчих і дослідницьких завдань; ускладнення проблеми виховання; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання та виховання, новими досягненнями вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Підґрунтя для цього є. Діє програма „Вчитель”. Підготовлено Концепцію педагогічної освіти, „Закон про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Закон про вищу освіту”. Вченими й науковцями ведуться планомірні дослідження з проблем професійної фахової підготовки майбутнього вчителя (Л.Мірошніченко, М.Севастюк, В.Демидова, В.Стрельников, Т.Семенюк, О.Коберник, І.Коновальчук). Основи формування технологічної компетентності майбутнього фахівця, здатність до проектування, конструювання, прогнозування та планування закладалися у методиці літератури (П.Волинський, Т.Бугайко, Ф.Бугайко, В.Неділько, Б.Степанишин), знайшли логічне продовження у дослідженнях Н.Волошиної, Є.Пасічника, Л.Мірошніченко, В.Цимбалюка, А.Ситченка, Г.Токмань, О.Ісаєвої [3, с.87, 88]. Проте означена проблема ще не була предметом спеціального вивчення.

Формулювання цілей статті... Розглянути модель учителя-філолога в умовах сучасного освітнього простору у площині фасилітативного способу співпраці.

Виклад основного матеріалу... На сьогоднішній день відсутня модель учителя літератури, який працюватиме в нових умовах. Ядром професійної підготовки, за твердженням О.Савченко [2, с.14], є її зміст, фундаментальність якої має забезпечити випереджуючу підготовку спеціаліста. При переході до сучасної школи, В.Кремень [1, с.4] акцентував увагу на потребі зміни саме змісту навчання, корекції спрямованості навчального процесу, на необхідності переходу від кваліфікації до компетенції, утверджувати особистісно орієнтовану педагогічну систему, формувати критичне мислення, застосовувати інноваційні педагогічні технології тощо.

Контекст вище викладеного підводить нас до розуміння, що центровою фігурою стає не індивід, а особистість учня (студента), вчителя (викладача). Кожен із них вибудовує свою траєкторію в освітньому просторі. За цієї умови важливою функцією вчителя (викладача) є не репродукування інформації, а його здатність до сприяння учням (студентам), здобувши цю інформацію, ефективно і творчо освоїти, критично осмислити, вміло застосувати у професійній чи життєвій ситуації. Тоді місія вчителя (викладача) переорієнтована на фасилітативний спосіб співпраці, де він виступає як організатор і партнер. Сформованість нової позиції учня (студента), вчителя літератури (викладача), які здатні до безперервного саморозвитку, суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час навчального процесу, забезпечить ситуацію успіху в одержанні гарантованих результатів під час багатовекторної співпраці „учень → читач → автор → літературний твір (підручник) → учитель → фасилітатор → читач → учень” [3, с.87].

У процесі дослідження можна вибудувати загальну модель учителя літератури. Вона представлена як батопланова, багатоелементна, яка охоплює комплекс теоретичних, практичних і творчих компетентностей і компетенцій, особистісних якостей, емоційно-вольового забезпечення.

Вирішити означені завдання зможе вчитель, який відрізняється професійною компетентністю, високим рівнем інтелігентності, конкурентоздатності, ерудованості, розвиненими творчими та дослідницькими здібностями до неперервної освіти.

За своїм змістом поняття компетентність ширше від поняття компетенція і передбачає здатність учителя літератури до конструкторсько-прогностичної, планувальної, операційної, моніторингово-рефлексивної діяльності на технологічному рівні. У свою чергу, кожна модель-компетентність передбачає формування у словесника певних конструкторсько-технологічних компетенцій [6, с.34].

Функціональні компоненти конструкторсько-технологічних компетентностей закладено на двох рівнях: вертикальному й горизонтальному. Перший включає концептуально-прогностичні, конструкторсько-операційні, програмно-планувальні та моніторингово-рефлексивні компетентності.

Другий рівень – гностичні, прогностичні, інструментально-засобові і функції змістовно-пошукові та контрольно-оцінні.

Оскільки креативність суб'єктів педагогічного процесу розвивається протягом усієї їхньої діяльності (А.Маркова, Н.Кичук, В.Лісовська, С.Сисоєва), то вона є вирішальним фактором просування вчителя до вершин педагогічної майстерності, а учневі стати кваліфікованим читачем, обом оволодіти необхідною сумою умінь-компетенцій [4].

У даному контексті компетентність учителя розглядається як єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Компетентністю не можна оволодіти, як, наприклад, знаннями, вміннями та навичками. Компетентність формується у процесі оволодіння тим чи іншим видом діяльності і проявляється настільки, наскільки успішно вона буде засвоєна фахівцем.

Водночас, професійна компетентність фахівця проявляється у систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності, здатності продуктивно задовольняти зростаючі вимоги суспільного виробництва та культури. І тут одним із напрямів розвитку професіоналізму вчителів можуть стати нові технології роботи в системі післядипломної освіти, які дають змогу трансформувати адаптивну поведінку фахівця в поведінку, спрямовану на творчу самореалізацію в професії.

Особистість вчителя, система його взаємостосунків повинні стати для учнів взірцем, причому взірцем активним, спрямованим на ефективне формування особистісних особливостей школярів. Учитель несе відповідальність і за свій характер: по-перше, характер вчителя як одна з важливих умов успішності педагогічної діяльності може заважати або сприяти здійсненню педагогічних цілей; по-друге, на прикладах системи ставлення вчителя до суспільства, до праці, до самого себе формується система взаємостосунків, риси характеру школярів.

Вчитель у своїй діяльності повинен бути не просто казенним виконавцем поставлених перед ним завдань, а творцем, шукачем, відкривачем нового, прогресивного; використовувати наявний передовий педагогічний досвід у роботі, вдосконалювати свою майстерність; повинен вміти здійснювати дослідницьку сторону педагогічної діяльності.

Дослідництво є важливим елементом практичної педагогічної діяльності. За своєю природою воно визначається неповторним поєднанням низки об'єктивних та суб'єктивних факторів, своєрідним механізмом постановки та розв'язання навчально-виховних завдань, різноманітністю засобів та умов їх розв'язання.

Виділяють три етапи конструювання логіки дослідження:

– перший – від вибору теми до визначення завдань (проблема – тема – об'єкт – предмет – наукові факти – провідна ідея та замисел – гіпотеза – завдання дослідження);

– другий – від вибору методів до формулювання висновків (вибір методів – перевірка гіпотези – конструювання попередніх висновків – їх уточнення на основі дослідної перевірки – побудова підсумкових висновків);

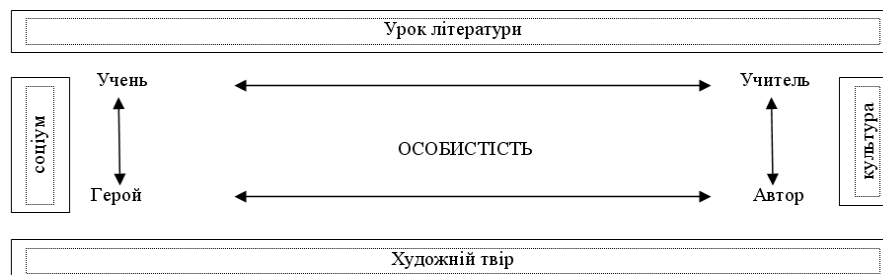
– третій – впровадження отриманих результатів у практику, літературне оформлення роботи.

На кожному етапі потрібно знаходити оптимальний варіант послідовності пошукових кроків залежно від характеру проблеми, поставленої мети, предмета, конкретного матеріалу дослідження, рівня обладнання, можливостей дослідника та інших факторів.

Педагог-професіонал повинен аналізувати, виконувати корекцію й оцінку власної та учнівської дослідницької діяльності з точки зору досягнення поставленої мети, навчати школярів застосовувати різні рівні оволодіння методами дослідження на уроках літератури, як-от:

- 1) репродуктивний (формування в учнів експериментальних умінь);
- 2) репродуктивно-дослідницький (формування в учнів основних прийомів експериментально-дослідницької діяльності);
- 3) дослідницький (формування в учнів умінь до комбінування і трансформування різноманітних прийомів експериментально-дослідницької діяльності при розв'язанні дослідницьких задач творчого характеру).

Проектуючи названу технологію на уроках літератури, вчитель має зважати, що основною одиницею за таких умов є діалогічна цілісність. Центром особистісно зорієнтованого процесу є не індивід учня чи вчителя, письменника чи літературного персонажа, а особистість. Тому діалогічну цілісність на уроці літератури в особистісно зорієнтованому просторі ми можемо представити такою моделлю:

Вісь, навколо якої все обертається, це особистість, яка перебуває у різному часовому просторі (особистість у минулому, теперішньому, майбутньому), у певному соціумі, певній культурі та у взаємодії:

учень- автор-художній твір-персонаж-учитель-соціум-світова культура.

Створення таких умов забезпечить особистості формування „образу – себе – буття” та його складових; „образу Я”, „образу Автора”, „образу художнього твору”, „образу літературного персонажа”, „образу Я і літературного героя”, „образу Світу”, „образу Я в Світі” тощо. Така цілісність і повнота взаємодії усіх сутнісних сил людини (учня-читача) зі світом (літературно-мистецьким явищем) активізує внутрішні потенції особистості, які приведуть до вдосконалення її самої і суспільства.

Пропонуючи модель вивчення літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв, варто також звернутися до інтерактивного навчання та впровадження інтерактивних технологій. Саме вони сприяють набуттю основних форм мислення, виробляють здатність до самоосвіти, вміння застосовувати набуті знання в практичній діяльності. Для інтерактивного навчання характерні досягнення, здобуті шляхом впровадження інноваційних технологій під час пошуку відповідей на питання „Як навчати? Як створити умови?”, внаслідок актуалізується формальний аспект навчання.

Адже інтерактивне навчання характеризується багатовековістю дидактичної мети та освітніх завдань. Передусім воно розвиває комунікативні вміння і навички, допомагає встановленню емоційних контактів між учнями, привчає працювати в команді, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключаючи увагу на вузлові питання роботи.

Реформа сучасної освіти сприяє також використанню проектного методу у практиці. Зокрема, Н.Котелянець вважає, що впровадження методу в навчальний процес дуже важливе, оскільки при цьому найбільш повно реалізуються завдання розвитку особистості [5, с. 9]. Вона слушно зауважує, що метод проектування сприяє формуванню самостійної, творчої особистості і є одним із інноваційних методів навчання.

Сучасна педагогіка розрізняє такі типи проектів:

- дослідницькі, основою яких є дослідження певних соціально-економічних явищ та процесів;
- творчі, їх результатом є спільне створення художніх творів, видовищних заходів тощо;
- ігрові (імітаційні), в яких учасники проекту виконують визначені ролі;
- інформаційні, що полягають у зборі та аналізі інформації про певний об'єкт;
- практичні, орієнтовані на безпосереднє впровадження в практику [5, с.9].

Робота над проектом в площині уроків літератури включає: аналіз проблеми, що має бути вирішена; усвідомлення та визначення мети проекту; розробку концепції проекту, організаційного плану здійснення проекту; конкретну практичну діяльність щодо його реалізації; підсумки у вигляді письмового звіту та презентацію.

Важливою є зовнішня оцінка проекту, що дозволяє підвищити ефективність його виконання. Питання про застосування нових інформаційних технологій є очевидним. Це стосується не лише нових технічних засобів, але й застосування нових форм і методів викладання в процесі навчання. Оскільки основною метою навчання філологічних дисциплін є формування та розвиток комунікативної культури, навчання практичного оволодіння мовою, то викладач має створити сприятливі умови для кожного учня (студента), вибрати такі методи навчання, що дозволили б усім без винятку виявити свою активність та творчість. Отже, завдання вчителя – активізувати пізнавальну діяльність у процесі навчання. Для забезпечення успішного засвоєння матеріалу, інтелектуального розвитку студентів, створення творчої атмосфери використовується метод учбових проектів – самостійної роботи учнів над темою під керівництвом викладача. Працюючи над проектом, учні вчаться працювати в групі, допомагати та підтримувати одне одного, відшукувати інформацію з різних джерел, оформлювати матеріал та представляти його, оцінювати свою роботу на фоні інших, порівнювати свій власний рівень володіння комунікації в різні роки та бачити досягнення.

Також розвиток компетенції учителя-філолога залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.

Основними комунікативними вміннями є:

- вміння здійснювати усномовленнєве спілкування (у монологічній і діалогічній формах);
- вміння розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- вміння читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів з різним рівнем розуміння змісту, розглядаючи їх як джерело різноманітної інформації і як засіб оволодіння нею;
- вміння здійснювати спілкування в писемній формі відповідно до поставлених завдань.

У площині згаданої моделі важливо використовувати і мовленнєву компетенцію, а саме вміння користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [4, с.88]. Формування іншомовної комунікативної компетенції спрямоване на розвиток культури іншомовного мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

Варто відмітити, що для реалізації і втілення в життя такої моделі вчителя літератури, на наш погляд, необхідна спеціальна підготовка студента й перепідготовка нинішнього вчителя-практика. Адже однією з ключових проблем реформування загальної середньої освіти є перехід на профільне навчання в старшій ланці. Зважаючи на те, що в освітній простір мають увійти люди, які фізично обмежені у своїх можливостях для отримання повноцінних знань і освіти, учитель-філолог має розумітися на таких формах здобування знань, як дистанційне навчання. Сьогодні активно реанімуються середні, спеціальні навчальні заклади, заклади інтернатно-санаторного спрямування. На жаль, до цього часу не маємо ні моделі вчителя в цих умовах, ні методики (а якщо і є, то недостатньо науково обгрунтованої) викладання літератури для такої специфічно орієнтованої освіти та навчання. Це накладає на вчителя нові вимоги, вимагає конкретизації для кожного навчального закладу (з урахуванням його типу, виду) цілей, результатів і форм організації освітнього та навчального процесу.

Висновки... Отже, на сучасному етапі особливо гостро постало питання підготовки високопрофесійного фахівця, який здатний відповідати інтеграційному критерію „педагогічна майстерність + мистецтво комунікування + нові технології” [1, с.8]. Саме у відповідності до світових тенденцій до означених вимог і критеріїв, особливостей вітчизняного освітнього простору, ми вибудовуємо модель учителя XXI століття, яка сприяє його професійно-фаховій майстерності, конкурентоспроможності на ринку праці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кремень В. Філософія освіти XXI століття / В. Кремень // Відкритий урок. – 2003. – № 17–18. – С. 3–8.
2. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Савченко // Початкова школа. – 2001. – №7. – С. 1–4.
3. Шуляр В. Підготовка майбутнього вчителя літератури до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / В. Шуляр ; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. – К. : Вид-во А.С.К., 2010 – 240 с. – С. 86–120.
4. Шуляр В. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В. Шуляр. – К, 2004. – 21 с.
5. Соколова І. Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту / І. Соколова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2004. – Вип. 1. – С. 8–16.
6. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1. – С. 34–36.

Аннотація
С.Ю.Пирошенко

**Модель учителя-филолога в условиях современного образовательного пространства:
фасилитативный способ сотрудничества**

В статье рассматривается многоплановая и многоэлементная модель учителя-филолога, которая охватывает комплекс теоретических, практических и творческих компетенций. Отмечается внимание на диалогической целостности и фасилитативном способе сотрудничества субъект-субъектного взаимодействия во время учебного процесса, в лично ориентированном социуме и определенной культуре.

Ключевые слова: модель, фасилитативный способ сотрудничества, компетенции, инновационные технологии.

Summary
S.Yu.Piroshenko

Model of the Teacher-Philologist under the Conditions of Educational Space: Facilitative Way of Cooperation

The complex and multielement model of the teacher-philologist, which covers the range of theoretical, practical and creative competencies is viewed in the article. Emphasis is focused on dialogical integrity and facilitative way of cooperation subject-subject interaction during the educational process, person-oriented society and particular culture.

Key words: model, facilitative way of cooperation, competence, innovative technology.

Дата надходження статті: „14” березня 2012 р.

УДК 372.2.014.54:005.412(045)

Л.С.ПІСОЦЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Управління фінансами, бухгалтерським обліком та економічним розвитком дошкільної освіти як один із функціональних напрямів управлінської діяльності

У статті узагальнено основні завдання функціонального напрямку управління фінансами, бухгалтерським обліком та економічним розвитком дошкільної освіти у контексті управління регіонального органу управління освітою і дошкільного навчального закладу. Ці завдання сформовані на основі виконання законодавчо-нормативної освітянської бази.

Ключові слова: управління, управління освітою, управління дошкільною освітою, бюджет, фінанси, бухгалтерський облік, кошторис, мережа закладів, ціноутворення, оподаткування.

Постановка проблеми загальному вигляді... Соціально-економічні зміни, які спостерігалися в Україні у кінці ХХ ст., негативно вплинули на стан збереження, функціонування і розвитку дошкільної освіти. З 1991 до 2000 рр. система дошкільного виховання в Україні зазнала досить істотних втрат. На перехіді тисячоліть владні структури по-новому усвідомили необхідність і роль дошкільної освіти для подальшого розвитку особистості. Починається період відродження дошкільної освіти, який потребує науково-розроблених, обґрунтованих відповідно до вимог часу інноваційних підходів до управління її розвитком, які б відповідали принципам науковості, перспективності, конкретності, наступності, скоординованості, комплексності, системності.

Управління – це вид діяльності, який забезпечує оптимальне функціонування та розвиток системи, узгоджує та координує діяльність людей щодо досягнення спільної мети. Сутнісно управління освітою можна визначити як цілеспрямований вплив суб'єктів управління різних рівнів (державного, регіонального, місцевого) на всі галузі освіти з метою гармонійного розвитку підростаючого покоління, життєдіяльність якого забезпечує збереження і подальший розвиток соціальної організації та культури суспільства [5, с.4].

Для нашого дослідження важливим є висновок, що теорія управління дошкільною освітою опирається на загальну теорію соціального управління, яке здійснюється з урахуванням суспільних закономірностей, оскільки управління дошкільною освітою є його різновидом. Ми розуміємо управління дошкільною освітою як цілеспрямовану діяльність всіх ієрархічних ланок управління, котра забезпечує становлення, збереження, стабілізацію функціонування та розвиток дошкільної освіти у різноманітних формах охоплення нею потреб суспільства у вихованні дітей дошкільного віку. До управління дошкільною освітою ми відносимо управління різними типами дошкільних навчальних закладів та різними формами охоплення дітей дошкільною освітою на рівні компетенції кожного